

دواليزما ”ئاقل“ و ”ئەشق“ نى د ديوانا

مه لايى جزيريدا

د. لهيلا پولات*

پروبله ماتىكا ئەساسىيا دواليزمى شعورە كو ل گورى دواليزمى مروّف ژ دو پىكها ته يان پىك دهيت كو نه ممكنه ل ههف بىن جودا كرن. د گهنگه شه بىن دواليزمىدا ئەف دو پىكها ته ل سهر هن ديارده بىن دژبه ر ئاقا بوونه؛ ئاقل و ئەشق، ژن و مپر، ماده و گيان، باشى و خه رابى چەند ميناكن ژ وان دژبه ر بىان. فامكرنا ژ دنيايى، خوه گه هاندنا زانينى يا هه بوونا خوه و يا خوه دا بى، تىگه هشتنا ژ دنيا و ئاخه رتن هه ر دەم هه م پروبله ماتىكىن فه لسه فه و زانستى نه هه م ژ بىن دىنانن. دواليزم ب ميتودا هه فسه نكييا دژبه ر بىان دده ته دوو به رسقن فان پرسان. دگه ل دواليزمى ”ته سه وف“ ژى قى يه كى پىك دئينيت و ل گورى فه لسه فه يا ته سه وفى ژى د تىگه هشتنا مروّفان ژ خوه و ژ دنيايىدا دو رى ممكن. مروّف يان ب ئاقلى خوه يان ب دلّى خوه ژ دنيايى فام دكه ت و ئەمه لىن خوه ل گورى وان پىك دئينيت. ره نگفه دانين

* باوه رناما دكتورايى ل زانينگه ها بىنگولن ب ده سته ئينا يه / zelalzeref@yahoo.com

په یوه نډیا ناول و
دلی ژ دهستیځا
مرؤفاهیځی
هه تا رؤژا ئیرؤ
بوویه بابه ته کئی
گرنځی زانستی،
فهلسه فهی و
دین

نئسیندا “هه سترن/سه حکرئی” ژی وهک ئه رکه کئی ئه ساسی ب جه دئینیت و ئیدیعا دکهت کو رامن و ته فگه رین مرؤف، یان ژ نالیځی ناولیقه یان ژی ژ نالیځی دلپه دهیننه به رالیکرن. ناول ژ بو هزرکرئی، دل ژی ژ بو هه سترن کرئی و ئه شقی خوه دان ئه رکن. دوالیزم و ته سه وف ل سهر فنی ئه ساسی دگه هنه هه فډو. ته سه وف ژی وهک دوالیزم دلی خوه دان ئه رک ل قه له م ددهت. ل گوری ته سه وفی شعورا مرؤف نه ب ناولی مه عاش meaş، به ره فاژی ب ناولی مه عاد mead ته شه دگریت و نانجاخ ئه و ناول دکاریت مرؤف نیزی خوه دایی بکهت. مرؤف دکاریت بپیژه کو چاځکانیا ناولی مه عاد دله و هزرکنا خوه دئی و خوه گه هاندنا ب خوه دئی نانجاخ ب وی ناولی ممکنه.

مه لایځی جزیری د قادا ئه ده بیباتا کوردیا کلاسیکا وهک هه لبه ستفانه کئی مه سه وف دهیته دانان. دیوانا مه لایځی جزیری ژ نالیځی هیما یا “ئه شقی” ڦه بوویه بابه ته گه له ک ڦه کولینان؛ لئ دگه ل ئه شقی مه لا د هه لبه ستین خوه دا “ناول” ژی ل گوری روانگه ها خوه وهک ته ما ب کار ناییه. د ڦی خه باتیدا هات مه به سترن کو د بن رونا هییا مه سه و فیا مه لادا دوالیزما ناولی و ئه شقی بهیته هلسه نگاندن و ل گوری دانه یځی کو بهیته ده ستختن پیشانیا مه لا بهیته دیارکرن. ئه ف خه بات ژ سئ به شان پینک دهیته کو د به شا ئه ولدا ده رباری مه لادا ناگاهیه که ب گشتی دهیته دایځی کو بهیته زانین شه خسیاتا مه لا و مه سه و فیا وی چ باندور ل هه لبه ستین وی کرنه. د به شا دوپه مده ناهاگیځین ده رباری دوالیزمیدا تین دایځی و د بنه شان دا ژی ل گوری هن روانگه هان ده رباری ناولی و ئه شقیدا ناگاهي تین دایځی. د به شا سیه مده ژی د هه لبه ستین مه لادا شوپځین ئه شقی و ناولی تین ڦه کولین و دوالیزما ناولی و ئه شقی ل سهر هه لبه ستان دهیته ته تبیقکرن کو ئه ف خه بات دشیت د ڦی دوالیزما ناولی و ئه شقیدا ته رجیها مه لا دیار بکهت.

۱. ژیان و شه خسیه تا مه لایځی جزیریا
مه سه وف

ل گوری ناگاهیان نافی مه لایځی جزیری راسته قین مه لا ئه حمه د بن مه لا محه مده ۱ و ژ بنه مالا بو تیه کو عه شیره که جزیرییه. ل گوری هن ناگاهیان ژی ژ مالباتا ئه نساریانه ۲. ژ بو ژداییکبون مه لا و چوونا ویا ل بهر ره ما خوه دئی ناگاهییځین هه ڦار تونه نه. هه ر ڦه کوله رکه ی

دوالیزم و ته سه وفی د ئه ده بیباتا کلاسیکا کوردیدا ژی خوه دایه ده ر. مه لایځی جزیری هه لبه ستفانئ ئه ده بیباتا کوردیا کلاسیک، ژ نالیځی گه له ک ڦه کوله رانه وهک مه سه وف دهیته قه بوولکرن. د ڦی خه باتیدا هات مه به سترن کو د دیوانا مه لایځی جزیریدا دوالیزما ناول و ئه شقی بهیته دیارکرن. د پشکا ئیکیدا دئی ده رباری مه لایځی جزیری و مه سه و فیا ویدا ناگاهیه کا گشتی باسکه یځی؛ د پشکا دوویدا ل گوری رووانگه هین جهی دوالیزم، ناول و ئه شقی و د پشکا سیځیدا ژی ل گوری ناگاهییځین ب ده ستختی د دیوانا مه لایځی جزیریدا دوالیزما ناولی و ئه شقی دئی هیته هلسه نگاندن.

پیژه یځین سهره کی:

مه لایځی جزیری، ئه شقی، ناول، دوالیزم، ته سه وف

ده سترن

په یوه نډیا ناول و دلی ژ دهستیځا مرؤفاهیځی هه تا رؤژا ئیرؤ بوویه بابه ته کئی گرنځی زانستی، فهلسه فهی و دین. ژ یونانا نانتیک ئاریستو تالیس، ژ سهرده ما رؤشگریی دیکارت René Descartes؛ ژ زانا و رمانگه رین ئیسلامیستین وهک فارابی، ئین سینا و مه ولانا ل سهر دوالیزما ناول و دلی هوور بوونه. ل گوری دوالیزم مرؤف ژ دو پیکهاته یان پیکدهیت کو نه ممکنه ل هه ف بځن جودا کرن. ئه و پیکهاته ژی ناول و دلن و رمانگه ر، ڦه یله سو ف و زانایان هه ول داینه کو ژیده ری شعورا مرؤفی دیار بکهن کا ژ ئه فان دو پیکهاته یان کیژان نافه ندا شعورویه. چونکی ئاریشه یا سهره کییا دوالیزم، شعوره. ناول و دل، ئه ف هه ر دو چاوانیځین مرؤف ب هه ڦرا د تیکلیکه کا چاوادا نه؛ ژ فان کیژان ته فگه ر و هه ستین مرؤف دیار دکهن، پرسین سهره کیځین دوالیزم نه. ناول نه ب ته نئ وهک چاوانیه کا مرؤفان هاتییه قه بوولکرنا کو فکریځی و موحاکمه کرنئ پینک دئینیت؛ د هه مان ده میدا ناول ئه و تشته کو ته فگه رین مرؤفان به رالی دکهت و ڦه گوهرینا جځاکئ و که سان ژی ب ده رفهت دکهت. قه بوولا

پیشین ئه وه کو د گه ردوونیدا ته نئ مرؤف ب ناولی هاتییه خه ملاندن و خوه دی وه سفی شینا فکریځیه. فهلسه فیا ئایدیالیست ناولی وهک دیاریا خوه دایی هه لدسه نګینیت کو ب مرؤفان هاتییه دان؛ یا ماتریالیست ژی وهک تابه تیا مرؤفی هه لدسه نګینیت یا کو ب پهره سینئ را ب پیشه چوووه. دوالیزم دگه ل ناولی، د ته فگه رین

مه لایځی جزیری
د قادا ئه ده بیباتا
کوردیا
کلاسیکا وهک
هه لبه ستفانه کئی
مه سه وف دهیته
دانان. دیوانا
مه لایځی جزیری
ژ نالیځی هیما یا
”ئه شقی” ڦه
بوویه بابه ته
گه له ک ڦه کولینان

ب ٿاوايه ڪي جودا مهسه له شروڦه ڪريه و ب گشتي ژ هه لبه ستين وي گه هشتنه هن دانه يان؛ لئ به لئ ٿاگاهيه ڪا ته ڪووز ۳ ل بهر دست نينه. ل گوري ٿاگاهيان ل پيشيئي ژ باڦي خواه وانه وهرگرتيه ڪو باڦي وي زانايه ڪ بوويه. هيني خواهندا قورٿائي بوويه و هن کتيبيي ديني خواهندنه؛ پشتره ل خاندنگه هين هه ڪاري، دياربه ڪر و ٿيماديهيي پروه رده يا زانستين سهرده ما خواه ديتيه و د ۳۲ سالييا خواهدا ژ مهلا تاها ٿي جازه وهرگرتيه ۴. مهلايئ جزيري وه ڪ متسه سوف دهيتنه دانان ڪو د ڦي يه ڪندا چاڦڪانيا سه ره ڪي؛ ديوانا ويه. هه لبه ستين د ديوانيدا هه نه دده نه ديارڪرن ڪو مهلا حاڪمي ڪه لام، ته سه سوف و چاڦڪانييئ ٿه ده بيبياتا ڪلاسيڪ بوويه ۵. فهلسه فهيا ته سه وڦي پستي حلاجئ مه نسور، توشته ري، و ترمزي ب ٿاوايه ڪي بهرفره ژ ٿالييئ بن عه ره بي و غزاله ڦه هاتيهه بريڪو پيئ ڪرن. د ڦي فهلسه فه ييدا مهسه له يين هه ري سه ره ڪي و گرنگ وو حده تولوجوود، مه عرفهت و ٿه شقه ڪو ل گوري ته سه وڦي هه ره يه ڪ ب هه بووني را تي ڪلدارن. لو ما ژي فهلسه فهيا

ته سه وڦي ل گوري روانگه ها خواه هه ول ددهت ڪو هه بووني و چيوونا وي ديار بڪهت. مهلايئ جزيري ژي د ديوانا خواهدا فهلسه فهيا ته سه وڦي و ته مايين وه ڪ ”وه حده تا وجود، وه حده تا موتهلق، عيلمئ وه حدهت، وه حده تا سرف، ڪه نزا ماهف، حه قيقه تا محه مه ديه، نوورا ٿه حمه دي، ته جه للا، مه جاز و حه قيقهت، مه عرفهت، ٿه شقا مه جازي و ٿه شقا حه قيقئ... هو دا ۶“ ب ٿاوايه ڪي

متسه سه وفانه ل قه له ممئ خستيه. نه سيم دورو Nesim Doru، مهلايئ جزيري بي، ژ بو هزر و فهلسه فهيا ٿيسلامئ وه ڪه سه ڪي پر موهيم درخينيت و دبيئيئت ڪو مهلا د ديوانا خواهدا ٿاماه ب سي ريبازيئ فهلسه فهيا ٿيسلامئ دڪهت ڪو ٿه و ريباز مه سايتي، ٿيسراقتي و فهلسه فهيا ته سه وڦي نه. مهلا جارا يه ڪه م فهلسه فهيا ته سه وڦي د فورما ڪورديدا ٿانويه زمان ۷.

هو الاول، هو الآخر، هو الظاهر، هو الباطن هو المعبود و المشهود في كل الهويات^۸

ل گوري مهلا ٿه وهل، ٿاخر، باتن، مابوود و مه شهوود ژي خواهدا نه و ٿه وه يئ ڪو من هه بي دڪهت، من خواهدي ناسنامه دڪهت. ٿه ڦ مالڪ ديار دڪهت ڪو ل گوري مهلا ته ٿي يه ڪيتيهه ڪ هه يه ڪو ٿه و ژي يا خواه داييهه و هه رتشت ته زاهورا وي يه ڪيتيهه.

ٿم ٿيڪ هووييائين يه قين، ٿس مين ژ مه سدهر موشته قين مه وهووم و لاشه يع، موته قين، عه ڪسين د ٿيڦ ٿانينه دا ۹

ٿه ڦ مالڪ ژي ژ بو متسه وهفيا مهلا ميناهه ڪه ڪو ل گوري مهلا ناڦي مه هه موويان ژ مه سدهر/ ماکده ره ڪي پيڪ هاتيهه ڪو ٿه و ژي ناڦي خواه داييهه و ل هه مبه ر موتهله قه تيا وي ٿم هه موو مه وهووم (فهرازي) و عه ڪسن د نه ينڪه ڪي فاني دا. مهلا، د واري زانين و باوه ريبا خواهيا دهره قئ ته سه وڦيدا چ قاس دل سو ز به، د مهسه له يا دوا ليزما ٿاقلئ و ٿه شقيدا ژي فڪرا خواه ٿه شڪره ڪريه ڪو د به شا سيئ مه دا ٿه ڦ مهسه له يئ ب ٿاوايه ڪي بهرفره بهيئه هلسه نگاندن؛ لئ دڦيئ بهيئه گوئن ڪو دوا ليزما ٿاقلئ و ٿه شقي د هه لبه ستين مه لادا خواه دسيپرن متسه وهفيا وي و د سه ر فهلسه فهيا ته سه وڦي را مانه يئ دستين.

۲. دوا ليزم

دوا ليزم، زنجيره يا فڪريئ فهلسه فهين دوا ليهه. هه موو هه بينان ل سه ر ٿه ساسا دوا ليووني هلدسه نگينه. د زانستا فهلسه فه ييدا و دينيدا ژ بو پيئاسه ڪرنا د وڪترينان دهيتنه بڪارائين. د فان د وڪرو ٿيناندا دو هه بين يان ماده بين ٿه ساس هه نه و ٿه ڦ هه بين يان ماده ب گه له مپه ري د ژ به ريئ هه ڦن. هه ره يه ڪ خواهدي ناسنامه بين فه نومه نالين ژ هه ڦ جهي نه و هه ره دو پيڪهاته بين ڪو وي هه بيني پيڪ دئين ل هه ڦ نايين جودا ڪرن. دوا ليزم ل سه ر لهه ڦڪرن ٿاڦا نايئ؛ ژ بهر ڪو لهه ڦڪرن دهيتنه راما نا ”هارمونا“ بين (harmozein) ۱۰ ڪو د دوا ليزمي دا پيڪهاته بين سه ريخواه بين ڪو هه بيني پيڪ تينن خالين سه ره ڪينه. راما نگرئ يونان ٿانا ڪساگوراس Anaksagoras ڪو به ريبا ميلادي د نافه را سالتين ۵۰۰-۴۲۸ اندا ژيبا يه، پار پرفاني د وڪترين دوا ليزمي هه. وي ڪو ڪين هه بووني وه ڪ ٿو ڦ پيئاسه ڪر نه و ٿيديا ڪريه ڪو دڦي هي زه ڪ/ سه ده مه ڪ هه بيت ڪو وان ڪو ڪان بلقينيئ. وي ٿه و سه ده م ژي وه ڪ ”نووس“ ياني گيان و ٿاقلئ ديار ڪريه. ل گوري ٿانا ڪساگوراسي تو هه بوون، تو تشت ژ هيچيئ پيڪ نايئ و تو تشت ژي ناچه هيچيئ. خالق و مه خلوق دوا ليزمه ڪي پيڪ دئين ڪو ل هه ڦ نايين جودا ڪرن. دوا ليزم ژ په يڦا لائيني ”dou“ يئ هاتيهه دارشتن ۱۱. د سال ۱۷۰۰ يدا ٿوماس هيده يه ڦ Thomas Hydeïev تهرم د به رهه ما خواهيا ب ناڦي Historia Religionis Veterum

هه لبه ستين د
ديوانيدا هه نه
دده نه ديارڪرن
ڪو مهلا حاڪمي
ڪه لام، ته سه سوف
و چاڦڪانييئ
ٿه ده بيبياتا
ڪلاسيڪ بوويه

**پرسین کو دوالیزم
ددهت دوو وان
نهفن: ”شعوور
ل کویه، ب چ
ئاوایی چی دیت
و ب چ ئاویی
کار دکته؟**

کهفن؛ خواهه دایین ئهرد و ئهسمانان
یین سومه ران؛ ديارده یین تارى و
رؤناهییین چین، هندستان و ایرانا
کهفن؛ ”یین-یانگ“ Yin and yang
یا چینیان ۱۴؛ ”تاموس-ساتقا“
tamus-satva دوکتربنا تیولوژیکا
هیندیان؛ ”ناهوورا-مهزدا“یا زهرده شتییی وهک شاتین
دژبه رین قهنجی و خرابییی، رونی و تارییی، ژنی و میری
هاتنه هلسه نگانندن.

جوره یین دوالیزمی

- **دوالیزما فهلسهف:** ددهت دوو بهرسقا گهله مشه یا
هه بوونی. دپاریژت کو هه بوون جوته که کو ژ ماده و رامان
پیک دهیت.
 - **دوالیزما ئه خلاق:** رکه بریا د ناقه ر قهنجی و
خرابییدا یه.
 - **دوالیزما Theitic:** تیکلیا د ناقه ر خواهه دایی،
ئافرانندن و گهردوونیدا دهر دبریت.
 - **دوالیزما ئونتولوژیک** Ontolojik: ل سهر مه یلین
مروقاتین تیگه هشتن و فامکرنا ژ دنیایین هور دیت.
 - **دوالیزما گیان:** د هن چانداندا باوه ری ئه وه کو
مروف و جاندارین دن خواهه دی دو ئان زیده تر گیانان، یهک
ژ بو فونکسیوونین به دهنه یه که ژى ژ بو ریوتیا گیانیه.
 - **دوالیزما سیاسی:** جوداتییا مه کانیزمایین
قانوندانین و مه کانیزمایین بریقه برنییه.
- وهک خولاسه د دوالیزمیدا دو جه وه هر هه نه کو ل ههف
نایین جوداکرن. دوالیزم خواهه دی نا کوکیانه و تیرا پرسین
فهلسه فه یی نه کریه؛ ئاویی فهلسه فه یا نایدیالیسته.

۲.۱. ئاقل

فهلسه فه هه موو به رسقین خواهه ب په یوه ندیا سهدم
و ئه نجمی دیار دکته. هه ر تم پرسان دکته. پرساریکرنا
فهلسه فه یی ب سایا ئاقل پیک دهیت، ژبه ر وی یه کتیه کو
د فامکرنا ژ دنیاییدا ئه رکا هه ری گرنکیا ئاقلیه. ل گوری
به رگسونی Bergson فهلسه فه هه وجه تیا ب ئاقلی دیار
دکته. به رگسون ژ بو قی یه کت تیگه ها ”قودره تا زینن“ تی ب
کار دینیت^{۱۵}. ژ ده ستیکا مروفاهییی هه تا ئیرو رامانگه ران
هه ول داینه کو چیوونا ئاقلی، سینور و پیکهاته یین وی دیار
بکن. ئاریستوتالیسی ئاقل ژ هه ستان جودا کریه و ئه وهک
تایبه تمه ندیه کا قوناخا سه ره کی هلسه نگاندیه. ل گوری وی
مه له که یا مروفا نا هه ری موهم شیانا فکرینییه. ئه وه دبیژه

Persarum دا ب کار ثانییه. په ره بایله ژى د فرهه نگا خواهه
دا، د خالا ”ژورؤاستره“ دا ئهف ته رم ب کار ثانییه کو د سالا
۱۷۲۰یدا وه شیایه. دوالیزم د تیرمینولوژیا ئیسلامیدا ب
”Seneviy“ یی دهیته دهر برین، مانه ژى ئه و تشتن کو ب
سیسته مه که دوالی ب ههف را پیوه ندیدارن. د دوالیزمیدا
هه ر دو دژبه ری کو وهک دو عونسوورین ئه ساسیین
هه یینی تین قه بوولکرن، دوالیزمی پیک تینن؛ یانی د قی
وهک سه ده مین هه یینی و عونسوورین دامه زینه ر بن.

دوالیزم، ل گوری هن روانگه هین جهی گه شه گرتیه و
هاتییه سه نغاندن. دوالیزما کارته زیه ن Kartezyen جه وه هه ران
د بن دو به شاندا دابه ش دکته؛ جه وه هه رین کو د نیقه کیدا
جی دگرن؛ یانیین مادی وینن کو د نیقیدا جی ناگرن. قی
یه کت ژى ب گیانی و به دهنی ژ ههف جهی دکته. دوالیزما
خویابوونی ژى ئیدیعا دکته کو، تشتین کو ژ ماده یی پیک
تین، ئه وه بوون نینن کو ب ته مامی دهر فه یی ره هه ندین
دهمی - مه کانی دمین. هه بوونه کا دنه کو دیسا د سینورین
گهردوونیدا پیک دهیت. د ناقه ندا دوالیزمیدا شعور هه یه.
پرسین کو دوالیزم ددهت دوو وان نهفن: ”شعوور ل کویه،
ب چ ئاویی چی دیت و ب چ ئاویی کار دکته؟“ ل گوری
دی کارت هه ر هزرکرنه ک، هزرکرنه کا ب شعوره. مروف
خواهه دی راگه هاندنا بی شاشی و خاسا ناقه رؤکا رامان و
شعوورا خواهه یه^{۱۲}. دیکارت وه ها دینیت کو د ناقه ر گیانی
و به دهنه ئیدا په یوه ندیه کا میکانیک و فیزیکی هه به. پوپه ری
Popperi ژى هه موو جاندار وهک تشتین خواهه دان به دهنه کت
مادی و سیسته مه کت موله کوله ر پیناسه کرینه و هه موو
هه یینن فیزیکی وهک پاردارین گهردوونین وهکی خواهه رافه
کرینه. ئینته راکسیوونیزما (هه فزافی) دوالیستا کو ژیده رکا
وی میستیسیزما پلاتون Platon و فیساگورسه^{۱۳} Pythagoras
، ئه و جو ره دوالیزمه کو ژ سهرده مین به ری هه تا ئیرو هه ری
زیده ئه وه هاتییه په ژراندن. ل گوری قی بزاقی به دهن و گیان
هه فته ریین ههف هه نینن، د چارچو فه یا ”ئینته راکتیف“ دا یانی
د په یوه ندیا سهدم - ئه نجمیدا پیکرتیین هه فن.

دوالیزم ل تیگه هین جفاکی، چاندی و رازبه ر ژى هاتییه
لیتاینن. تیگه هین وهک؛ یین بیهیز و یین بهیز، یین قهنج
و یین خراب، روناھی و تارى، ژن و
میر، گیان و ماده، ناگر و ئاف، دنیا
و ناخرهت... هتد د په رسه کتیا
دوالیزمیدا هاتنه هلسه نگانندن.
دیسا دیروک ژى ژ بو دوالیزمی
چا فکانیه کا گرنکه کو خواهه دایین
قهنجی و خرابیین میتولوژیا مسرا

**ژ ده ستیکا
مروفاهییی هه تا
ئیرو رامانگه ران
هه ول داینه
کو چیوونا
ئاقلی، سینور و
پیکهاته یین وی
دیار بکن**

”تشتی کو د هوندری مه دا وهک نائل و هیژا فکرینت هه یه، ژ وی ویده تر تشته کی کو ئەم ژ بو وی هه ول بدن، نرخه که خوه داییا کو مه به خته وار بکه ت نینه“ ۱۶ کانت ژی ل سهر نائل هوور بوویه و ب مه توډا ره خنه یی نائل هلسه نگانديه.

ل گوری وی ئەپسته موډوژی ل سهر پرسیار کرنی نائفا دبه، دکهل فی ژی ژیده ره کا وی ژی خوه دی گرنگیییه. کانت د کتیا خوه یا ب نائقی Kritik Der Reinen Vernunft دا د بنیادا زانینیدا نائل دهرخه پیش و د پیکهاتنیدا ژی ره خنه یی پینساز دکه ت. ۱۷

ل گوری ته سه و فی نائل ئەو تشته کو ب سایا وی مروڤ خوه ژ کریارین خراب دده ته پاش. نائل هیژا هزرییه. رامانگهر و عالمان ب ره نگین جوړبجوړ نائل پیناسه کرنه. نابدولکه ریم چل نائقی ب پینچ پله یان پوښن دکه ت و ل گوری وی ههر پله یه ک ژ نالییی فامکرنا ژ دنیایی و بهرگه ها خوه فا ژیین دن جهیییه.

نائلی meas: ئەو نائقه کو دده ته دوو تشتین نه فسی و ته نی نه فسا مروڤان تیر دکه ت.

نائلی mead: نارمانجا وی یا سهره کی ئەوه کو خوه بگه هینه خوه داییا، ناگامی و زانستا وی.

نائلی سام: مروڤ ژ نائقی خوه رازییه و نائقی خوه دکهل زانستی پیشفه بریه. نائقی

نوورانی: د نائقی نوورانیدا هه زکرن هه یه و ب هه زکرنی ره ونه قدار دبیت.

نائلی سولتانی: ب عیلمی پیک دهیت و ژ راستیی، هیژی، و حه قیقه تی نائقه ته. ۱۸

نائلی meas د هه مان ده میدا نائلی جوژییه کو مروڤ پشته ب خوه نندن، هینبوون و نازموونه یان دگه هیت و ئەف ناوا نائل خوه دی قاد و بهرگه هه کی سینورداره. نائقی جوژی هه تا راده یه کی ژ ژبیان و حه قیقه تی فام دکه ت و نه ممکنه بگه هیت هه موو ناگامییان. کو خوه نه گه هینه ناگامییان ژی ممکنه هن تشتان ئینکار بکه ت نان بنپن بکه ت. ژ بهر فی یه کییه کو ل گوری زانابان نائلی جوژی ب وان تاییه مه نندیین خوه د ناگامییا خوه گه اندانا ب خوه داییدا لاواز دمنیت. رامانگهرین ئیسلامی، عالم و مته سه و فان قیمه ت دایه نائلی mead، ژبه ر کو ئەف نائل د هه مان ده میدا نائلی کو لی/ ته فاییه و مروڤ ئانجاخ ب فی نائقی دکاریت بگه هیته ناگامییا ئاخره تی و خوه داییا. ئەف نائل

ژ نالییی خوه داییه ل مروڤ هاتییه به خشانندن و ئەشقا ژ بو خوه داییا ب فی نائلی دهیته فامکرن. نائلی کو لی گشتگیره؛ لوما نائلی جوژی ژی د نائف خوه دا دحه وینه. ته سه و ف ری دده ته بهر مروڤان کو بکارن ژ نائلی جوژی دهر بازی مه رته به یا نائلی کو لی بن؛ ژبه ر کو مه عریفه ت ل ویرییه. نائلی جوژی ب کیماسییان، نائلی کو لی ب په سانندان هاتییه دهر برین.

قورئان ژی گرنگییی دده ته نائلی و د گه له ک جهاندا په سنا وی دهیته کرن کو ل گوری قورئانی تشتی هه ری موهم ئەوه کو مروڤ خوه دی نائلییه. مروڤ ب نائلی خوه ژ جاندارین دن دهیته جو دارکن. د نافه را نائل و ئیمانیدا په یوه نندییه کا بقیته فی هه یه و مروڤ ب نائلی خوه هه بوونا خوه داییا فام دکه ت. ل گوری ئیسلامییه تی مروڤ هه تا ده ما بالخبوونی د بن بهر پرسیاریا مالباتا خوه دا نه؛ لی به لی پشتی بالخبوونی ئیدی ب نائلی خوه ته فدگهرن و د فی نائل ژی ژ بو عیاده تی بهیته بکارئینان. ل گوری قورئانی جیی نائل دله. د نایه تا ۴۶ه میا سوره تا ”حه ج“ یدا ب فی ناوایی هاتییه: ”گوهین کو دبهبیزن و دلین کو دفکرن.“ ۱۹.

فارابی، ژ بو کو مروڤ هه بوونا خوه پیک بینیت نائل وهک مهرجئ سهره کی هلسه نگانديه. ل گوری وی د نافه را نائل و به خته وار ییدا تیکلییه کا بیشک هه یه و ژ بو کو مروڤ نازاد ببیت د فی ب ناوایه کی راست بفریت و بگه هیته نائلی خوه، کو گه هشته راستییی ژی دی به خته وهر ببیت. ۲۰

۲.۲. ئەشق

په بقا ”ئامور (جویدو)“ لاتینی د سهرده مارو مانییاندا نافی زاروکه کییه کو قه له و و ب باسکه و د ده ستاندا تیر و که فان هه یه. د یونانا ئانتیکدا ژی وهک ”ئیروس“ هاتییه بنا فکرن. فیگورین نامه روڤ ب رینیسانس را وهک ئوسلوبه کی روکوکیی ته فی هونه را روژ نائلیی ژی بوویه و هه تا سه دسالا ۵۱۹ه م ده وام کریه ۲۱ ئیروس Eros وهک هیژه کی هاتییه قه بوولکرن کو ههر تشتی دگه هینه هه ف و خوه داوه ندین نهر دئینیته دنیایی. که سئ کو جارا ئیکئ ئەشق وهک هیژه کی پیناسه کریه ئەمپیدو کلیسه Empedokles. ئیروس ب ئەرکا ”هیژی“ پیناسه دکه ت ”یا کو لقینی پیک دئینیت.“ ۲۲ پلاتون رامانگیری ئیکئ یه کو جوړه یین ئەشق/ئه فینی وهک ته مایه که فه لسه ف قه کولایه. د کتیبین خوه

ته سه و ف ری
دده ته بهر
مروڤان کو
بکارن ژ نائلی
جوژی دهر بازی
مه رته به یا نائلی
کولی بن

د حه زكرنا
ناقبه را خالق و
مه خلوقدا دقیت
مه خلوق خالقی
ناس بکته،
ته سلیمی وی
بیت و د ویدا
فنا بیت

دورو Nesim Doru ژی د قن مهسه له پیدا غه زالی دکته ته ژیدره و دبیزیت: ل گوری غه زالی ژی چافکانیا ناگاهیمان دله. دل چ قاس ناقه ندا به دنا مادی بیت ته و قاس ناقه ند و ریبه ری به دنا مه عنه و یه ژی. ۳۱ ل گوری ئین عه ربی کاریگه ریبه کا عه جیبا حه زکرنتی هه یه، نهف کاریگه ری نه شقه کا زیده و دژواره. خوهسته که کا کاریگه ر، ”دلبه ردا نژناقیرابوونه“ ۳۲

۳. دوالیزما ”ناقلی“ و ”نه شق“ ئی د دیوانا مه لاین جزیریدا

۳.۱. ناقل و هلسه نگاندا ناقلی د دیوانا مه لاین جزیریدا

۳.۱.۱. ناقل د فامکرنا رازین ئیلاهیدا

مه لاین جزیری وهک مته سه و فیه کی گه هشتی دهیته هژمارتن کو د قن یه کیدا چافکانیا هه ری سره کی دیوانا و یه. مه لا د دیوانا خوه دا فکرن خوه یین دهرباری واحده تولوجوودئ ب ئاوايه کی سو فیانه باسکریه. چافکانیا فکر و رامانین وی فله سه فیه ته سه و فیه؛ لئ یا سره کی قورنانه. ل گوری مه لا ناقل چه ندین کو د فامکرنا دنیا پیدا ئالاقا ته ساسی بیت ژی؛ د فامکرنا هه موو عیلم و زانستاندا و د نه شقا خوه دیندا ئالاقا نه هیل نینه. نهف فراهست د دیوانا مه لادا هه ما بیژه د هه موو مالکاندا یین کو قالا ناقل دکهن، ل داره.

چ هددئ عه قله قیاسئ ته کرت؟!

نهفه بورهان کو تو بی بورهانی

مه ته مه ننا ژ نه سیم خاکئ په هی

دا بکه ین دیده و دل نوورانی ۳۳

ناقل هه ر چ قاس ژ ئالیی خوه دافه ل مروف هاتبیه به خشاندن و تابه تمه ندیا مروفا هه ری ب قیامت بیت ژی هه تا راده یه کن خوه دان نه رکه. نه هددئ مروف و نه ژی هددئ ناقلی وانه کو هه بوونا خوه دایی ب تشته کی دی مقیاس بکن؛ بوهران/دهلیل هه بوونا خوه دا بخوه یه. دبیت کو ناقل بدهی په ی دهلیلین مادی یین فانی؛ لئ بهلئ نه ممکنه مروف ب دهلیلین مادی و ناقلا نه هه بوونا خوه دایی نسیات بکن.

دهولت و سیمپوسیونیدا به حس ژ نه شقن کریه؛ لئ رامانین ویین ل سه ر نه شقن پتر د سیمپوسیونیدا که ملینه. نه و زه و قا کو ژ نه شقن دهیته هلدان وهک فونکسیونین گیانی پیناسه دکته. ۲۳ ل گوری وی ئانجاخ که سئ خوه دی ته هنا فله سف دکارت ریبا کو دچیه دنیا یا ئایدیالان هلبریزیت. ناقن قن ته هنا فله سف ”ئیروس“ ه. ناقن خوه دایی نه شقیی یونان ژی ئیروسه. پلاتون ناقه روکه کا مه زکرلی ل په یفا نه شقن بار دکته؛ یا کو د یونانیییدا دهیته مانه یا ”ته هنا زاینی“ ۲۴ میتافیزیکا نه شقن یا سپینوزایی خوه دسپیریه زانستا خوه دایی و حه زکرنا خوه دایی. حه زکرنا ته ساسی دقیت نه ژ ترسه کن نه ژ کینف نه ژ ئی شه کن بیت؛ ته نن دقیت مروف بکارت ژ خوه دایی حه ز بکته. حه زکرنا هه ری مه زن و کیرهاتی حه زکرنا خوه دایی یه. سپینوزا دبیزیت ”خوه دایی هه وه هه ووا“ ۲۵ Yehowa وه د جه ربینیت دا کو بزانت کا هون ب دل و جان ژ وی حه ز دکهن یان نا“ ۲۶

پلوتوسی Plotinus فکرن پلاتونیین وهک ’دگه ل نه شقن مروف دبیه نهمر و دگه هیته خوه دایی، فه گوهه ستیبه دوکترینا ژ ”یهک“ پرانی چیدبیت و مه سه له د چارچو فیه کن میستیک و دینیدا هلسه نگاندیه. ژ قن یه کن را ژی ”سودور“ ۲۷ دهیته گوئن و مروف دکارت بییزیت کو بنیانا ته سه و فئ ژی نهف دوکترینه. ئین سینا و فارابی ژ قن ”یهک“ ئی را سه ده ما نه ول، فه یز دبیزن. ل گوری فله سه فیه واحده تولوجوودئ د تیکلییا ناقه را مروف و خوه دایید تیکیه ک هه یه و هه موو هه ستین کو وهک نه شق دهیته هیسکرن حه قن. ئاره زوو، په ژی بوون، ئاراموون، لاقا، ته هم، ئیش، که سه ر، خه م، کول، دهر د موباح/حه لالن. ۲۸ د حه زکرنا ناقه را خالق و مه خلوقدا دقیت مه خلوق خالقی ناس بکته، ته سلیمی وی بیت و د ویدا فنا بیت ۲۹. قورئان ژ بو به رالیکرنا ته فگه رین مروفن به شه ری ئاقل؛ ین ئوه ره وی دل وهک ریبه ر نشان ددهت. ته سه و ف د ریوتییا ”سه لول سولووک“ دا شیره تان ل مروفی دکته کو مروف دقن ژ خوه فام بکته، خوه دی دله کی ساف و پاقر بیت و دقیت هه ول بدهت کو بیته مروفی کامل. دل، دل ئان

مه لا د دیوانا
خوه دا فکرن
خوه یین دهرباری
واحده تولوجوودئ
ب ئاوايه کی
سو فیانه باسکریه.
چافکانیا فکر
و رامانین وی
فله سه فیه یا
ته سه و فیه

نه شق د قن ریوتیییدا نه ینکا هه ری باشن و دقیت نه و نه ینک چ جارن قریژی نه بیت. عه بدولحه سه ن لاهوری دبیزیت ”نیزیکترین ریبا ب بال خوه دا سیراتئ موسته قیمه. لئ ریبا هه ری فه کری و زووترین ریبا کو مروف دگه هیته خوه دا، ریبا نه شق و مه حه بیه تییه.“ ۳۰ نه سیم

**ناقل ب تهنا
سه ری خوه
نکاریت بگه هیته
ناگهییا رازین
فلهک و
ستیرکان؛ کو نوورا
عیلمی واحده تی
نه بیت دی که فیته
که مینا شان**

- نه نجامی، دییاله کتیکتی و ده لیلان. فی یه کی ژی ب سایا ناقل و موحا که مهیا ناقل پیکی دئینیت. فیهله سو فین ئیسلامی ژی گرنگی دانه ناقلی؛ لی به لی هه تا راده یه کن. ناقلی کو خوه دی دایه مرو فان ژ بو فامکرنا ژ ژبیانا روژانه و ژ ژبیانا مادی دی تیری

نه که ت. نه ف جو ره ناقل ژی ناقلی جوزیه. لی به لی نه ممکنه کو مرو ف ب ناقلی جوزی هه موو رازین ئیلاهی فام بکه ت. ژ بو فامکرنا رازین ئیلاهی، ناگهییا ناخره تی و خوه دایی، ناقلی کولی هه یه کو ژیده ره کا وی ژی نه هسه؛ دله. د فلهسه فیه ته سه وفیدا سو فیان چه ندین کو گرنگی دانه ناقلی ژی؛ داهینان و ئیلهام گرنکتر هه لسه نگاندینه. د کاروبارین دنیا ییدا، د ری کو و پیکی کرنا ژبیانا مادیدا هه له ت ناقل خوه دان نه رکه؛ لی به لی د مه سه له یین میتا فیزیکیدا ناقل ب قیاس، جه ده ل و بوهرانی نکاریت سه ره داری ب وان ناگهییا بکه ت. ژ بهر فی یه کییه کو مته سه وفان رافه و په رسپه کتییین که لامقان و ئوله مایین زاهر وه ک ”گوت و گو“ و ”قیل و قال“ هله سه نگاندینیت. د ته سه وفیدا مرو ف ئانجاخ ب ناموونه یین میستیک دکاریت خوه دی ناگهییا رازین ئیلاهی بیت. یانی دهوسا عیلمی قال، دقت مرو ف خوه ب عیلمی حال بخه ملینیت.

**نهو بوو قه لیم نهو بوو عه قل، لهو بی حه دیسی دانه قل
ده ریایی علمی کر شوغول، ته فسیلی علمی جومله دا
نهو بوو د جومله رابته، میزان و ئسمی باسته
فه یزاحق نهو بوو وواسته، چه شمی ووجودی سورمه دا^{۳۹}**

ژیده ری مه لایا سه ره کی قورئانه؛ ژ بهر فی یه کی دقتی مرو ف ناقلی خوه نه ژ بو رافه و شیرو فیه یین نه هه وچه بکارینیت؛ نهو ناقل ژ ئالیی خوه دایی قه ل مرو ف هات به خشاندن کو بکاریت که لاما وی فام بکه ت و ژبیانا مادی ل گو ری وی که لامی بریکو و پیکی بکه ت. که لام ژی، ناقل ژی، مارف هت ژی د نا فین خوه داییدا دیارن؛ بهس بلا مرو ف بکاریت ب ناقلی کولی خوه بگه هینیه وان ناگهییا؛ کو نهو ناقل ژی د دلیدا هه وانندییه، نه نکا وی ناقلی دل بخوه یه.

۳.۱.۲. هیزا ناقلی ل هه مبه ر حه زکرن و نه شقی

ل گو ری مه لایا ناقل د حه زکرن و نه شقیدا ژی بیه یزه. مالکین ل ژیر دیار دکن کو ناقل ل هه مبه ر خوه شیکیا یاری،

**بوهرانی عه قل دوورکر قیاس، ئسم و که مالاتین د خاس
نهو وه ل ئیلاهی پی بناس، فی نووری نه ف په رته و فیه دا^{۴۰}**

ناقل ب ده لیلین مادی موقایه سه یا نا فی ته و فازیله تان دکه ت؛ دقتی نه ولی نهول نه لیفا کو نا فی ته پی ده ست پی دکه ت وی بناسه، دی وی چاخی رو ناک بیت. ژ فی مالکین ژی دیار دبیت کو مه لا ژیفامکرن، ژیه زکرن، تیگه هشتنا ناگهی و زانستا خوه داییدا ناقل فیه ده ر دکه ت.

**ره مزاد نه جم و هه یته تی، عه قلی موجه ره د نار ه تی
بی نووری علمی وه حده تی، نهو ماد شه کک و شو بهه دا^{۴۱}**

ناقل ب تهنا سه ری خوه نکاریت بگه هیته ناگهییا رازین فلهک و ستیرکان؛ کو نوورا عیلمی واحده تی نه بیت دی که فیته که مینا شان. نه ف هشیارییه که کو مه لا دده ته مرو فان. هه که هوون دخوازن ژ عالمی، ژ گه ردوون، ژ ره مزین هه یینان فام بکن نه هه وچه یه هوون ل دوو ناگهیین مادی بچن. کو ده می هه وه نه ف یه ک پیکنینا، هوون دی که فنه د ناف شک و گوماناندا. د فی واریدا ناگهی و زانستا نه ساسی، عیلمی واحده تول-وجوده؛ دقتی چا فکانیا هه وه یا سه ره کی نهو بیت. ل گو ری مه لا، ”قیاس“ کو جو ره یا دان ناقلیه و فلهسه فه فان و فقه فان بکار دئین و ”جه ده ل (گه نگه شه)“ کو که لامقان ب کار دئین، تیری ناکه ت کو نه م ژ راما نا هه بوون فام بکه یین، رازین ئیلاهی دیار بکه یین^{۴۲} کو حکمه تین خوه دایی ب ناقل بین فامکرن ممکنه مرو ف ژ وان بکه فیته شان ژی.

**پور مه نه زه ر دا ته ژ سه ر تا قه ده م
(قد رجع القلب و عقلی کیل) ^{۴۸}**

دبیت کو نه ف مالک ژ بو نه شقا مه جازی ژی ژ بو نه شقا ئیلاهی ژی به یته رافه کرن؛ لی ب هه ر ناوایی تیره کرنا ناقل ل داره. ناقل ب چا فین سه ری گه له ک هه ول دایه کو ژ هه بوونا یاری/خوه دایی فام بکه ت؛ لی ناقلی وه ستیایی فه دگه ریته فه و خوه ته سلیم دل دکه ت؛ چونکی یی کو بشیت ژ هه یین و رازان فام بکه ت نه ناقله؛ بهر قازی فی، دله. د فلهسه فه یا ته سه وفیدا دل، وه ک واری ناگهیین ئیلاهی هاتییه بجیکرن کو مه لایی ژی ب فی روانگه هی ناقل ل هه مبه ر دل سفک دیتیه.

فلهسه فه د هه موو زانستاندا
پشتا خوه دده ته تیکلیین سه ده م
ل گو ری مه لای
ناقل د حه زکرن
و نه شقیدا ژی
بیه یزه

ژیانا روژانه دا ئاقلی جوزی بهیته بکارنانین ژی دبیت کو نه و ئاقل بکهفه پهی خوهسته کین نهفسا خوه. ئاقلی کولی دقیت پیشدهتر بیت کو مروّف ل دنیا یا فانی ژی خودان هیژ بیت.

هر سره ژی دهولت ههیی دی هر دنیف بهندا ته بی
هر کهس عاقل بتی دی هر رجوکاری ته بی^{۴۵}

ژ بهر قی یه کیه کو یین کو دهولت و شادیی دخواژن دقیت خوه ب بهندا خوه دایی بگرن و د مهشا خوه دا چ جارن وی بهندی بهرنه دن. کو مروّف خوه دی ئاقل و ئیدراق بیت دقیت چ جارن ژ قی راستیا کو خوه دایی دایه بهر وان ئافه ری نه بن. میتافورا بهندی کو رییا حهق دهر دپریت، فهلسه فیا مهلا دزه خمینیت. دقیت مروّف ژ بو هر سره کهفتنی، شادیی، فامکرنا ژ زیانن، ژ خوه دایی و ئاگامیا ئاخه تی ئاقلی خوه یی کولی بکار بینیت و نه شقا خوه دایی یا کو دل وان روئی دکهت چ جارن ژ بیر نه کهت.

”بی قودره تی تو، قووه تی مه خلوق چ کت
مه منووه ل نک عهقل کو بکت ته ئسیری“^{۴۶}

گه لو هیژا مه خلوق دی تیرا چ بکهت کویا خالقی نه بیت. ژ ئالیی ئاقلیغه خوه دان هیژه کا سینورداره و ب وی

نه شقی ژی هر جاری تیک دچیت.

سیما کو نوما نه مال هس سیم
سیماب ژ خه جالت ما ژ ئیخراج^{۴۰}

نه ته نن مروّف، ماده ژی ل هه مبهر به دهویا یاری ئاقلی دهاقیژیت؛ کو د قی مالکیدا زیف ل هه مبهر خوه شکیا یاری رهوناقیا خوه وندا دکهت، دته مریت.

عشق گها کی و ل عهقلی خوه ما
یفتیک بالعاشق حسن الملاح^{۴۱}

نه شق بکه فیه کیژان دلی ئاقل ژ ور بار دکهت و دچیت. ژ بهر کو ئاقل نکاریت ل هه مبهر نه شقی خوه راگریت؛ بیهیزه. کهس کو نه فیندار بوویه نکاریت ل سره هسی خوه مینیت.

فر عقی من لیبی مثل باز او عقاب
داب روحی مثلما انحل فی نار جلید^{۴۲}

باز و عقاب په رهنده یین بله ز و بهزن و د هه مان ده میدا بهیزن ژی. مه لا ب ئیستیاره یا فان په رهنده یان ئامازه ب ئاقلی دکهت کو ئاقل هر چه ند بهیز بیت ژی ل هه مبهر ئاگری نه شقی نه چاره؛ وه ک وان په رهنده یان بفریت و بچیت.

سورمه پووشین سو ری ب سر کل ده
عاقلان لی خه راب و نه بتهر که^{۴۳}
ئاوری نه سو ده عیوونان عاقلان سهودا دکن
گه زمه یا عاشق ف دل کهفتی ژ چه هقین شه هله بوو^{۴۴}

چاف و ئاورین به دهوین کو ژ ئالیی خوه دایفه هاتنه کلکرن وه ک تیره کن دلی ئاشقان قول دکه ن و ئاقلی ئاشقان ل هه مبهر ده لالییا چاف و ئاورین ماشووقان ژ سره ری دچن.

۳.۱.۳. نه رکا ئاقلی د

کاروبارین دنیای دا
مه لای جزیری د
کاروبارین فانیی مروّفاندا ژی وه ک
ریا نه ساسی و حه قیقی که لامین
خوه دایی نیشان داینه. چه ندین کو د
مه لای جزیری د
کاروبارین فانیی مروّفاندا ژی وه ک
ریا نه ساسی و حه قیقی که لامین
خوه دایی نیشان داینه

ناقلى ژى نكاريت سهرهدهرى ب ههر تشتى را بكهت؛ لى
كو پشتا خوه بدهته خوهدايى و ناگاهييا وى دى بكاريت
سهرفراز ببیت.

ئەشقا كو بوويه مزار و تهمايا ئەساسيا ديوانا مهلايى "ئەشقا
خوهدايى" يه.

۳.۲. ئەشق و هلسهنگاندنا ئەشقى د ديوانا مهلاين

جزريدا

۳.۲.۱. خوهدانى ئەشقى و رازين ئەشقى

د يونانا ئانتىكدا جارا تىكى ئەمپه دوكلهس پهيفا ئەشقى
د كوئنته كستا فەلسه فدا هلسهنگاندييه. وه كو د بهشا دويمه
ژى هاتبوو قالكرن، پشتزه رمانگهريين وهك پلاتون، سپينوزا،
پلوتنوس ژى ل سهر مهسه لهين سهرى خوه ئيشاندينه و ههر
يهكى ب ئاوايهكى ئەشق وهك هيژهكى پيناسه كرية. هيژهكه
مهعنه وى و ههستييه. ل گورى ئەمپه دوكلهس د ئەساسيدا
ههبوون ئان نهبوون تونهيه. تشتى كو مروفت
ژى را ديژه ههبوون؛ تيكه ليايا ناخ، ههوا، ئاقي
و ناگرييه. تشتى كو ژى را ديژن نهبوون ژى
بهلاقبوونا قى تيكه لياييه. ۴۷ ئەف تهسببت
و دگهل قى تهسببتى دوكتريينا پلوتنوسيا
ژ يهكى پرانى چيدببت، بوونه بنگههين
فەلسهفه بين روژهلاتى ژى. ب تايهتى عالم
و رمانگهريين وهك فارابى، ئين عهرابى، ئين
سينا، مهولانا، حالاجى مانسور ژى ل سهر
وى فكرى نه كو سهدهمپن ههموو ههبوونى
ئو يهكه. ئەو يهك خوهدايه و ههموو پرانى
ژى ژ ههبوونا وى پىك هاتينه. فەلسهفهيا
تهسوفى ئەف ناگاهى ل گورى خوه

ئەشق ب تهنا
سهرى خوه
بهرفرههترين مزارا
ديوانا مهلايه.
ئەشق حاله تهكه
كو ههزكرن و
ئەفين نكارن
واتهيا وى تژى
بكهن. لهورا ئەف
رازه و رازهكه كو
بى تهعريف و بى
پيناسه يه

بريكووييك كرية و فكارا واحدهتول-وجوودى ژ خوه را وهك
خالا سهرهكى ديار كرية. د ناهندا قى فەلسهفه پيدا ئەشق
ب جى دببت كو ب تايهتى ديسپيلينىن وهك فەلسهفه و
تهسوفين ئىسلاميدا جيبي ئەشقى پر موهميه. "ل گورى
فەلسهفهيا واحدهتول-وجوودى، سهدهما ههبوونى ئەشقه ۴۸
ديوانا مهلاين جزيرى ژ ئاليين تهمايا ئەشقى فه بهرهههكى
زهنگينه. مهلا هه ما بيژه د ههموو ههلبهستين خوهدا بهرى
خوه دايه ئەشقى و ههر مهسه لهيهك د چارچووهيا ئەشقىدا
ل قهلهمن خستيه. "دهيته زانين كو ئەشق ب تهنا سهرى
خوه بهرفرههترين مزارا ديوانا مهلايه. ئەشق حاله تهكه كو
ههزكرن و ئەفين نكارن واتهيا وى تژى بكهن. لهورا ئەف رازه
و رازهكه كو بى تهعريف و بى پيناسه يه. هههچهند ئەشق
رازهك بيت و پينهسهيا ويا بهربهلاف و قهبوولبار نهبه ژى
مهلا د گهلهك ههلبهستاندا بهحسا وهسفين وى كرنه" ۴۹ ئەو

«الله» سههه رگاها ئەزهل، يهلموومى عشقى شوعله دا

نوورا جهمالا «لم يزل»، زاتى تهجهلايا خوه دا^{۵۰}

ژ ئەزهل ههتا ئەبهدى تهنى خوهدى
ههبوو و ئەو دى ههبيت؛ لوما ژى
دهستپىكا ههموو ههبوونان خوهدايه.

عشقاژ نوورا «لايزالعهره بى»، حوسن و جهمالاين مسال

ئيساندى يهلمووم و شهمال، ديسا خوه لى پهروانه دا

...

مهعناين عشقى بيم؛ چيبه؟ لهو من ب چهشمى دل ديبه

عهكسا جهمالهك سافيه، زاهر د مرثاتا مه دا^{۵۱}

مهلا رامانا ئەشقى
نه ب ئاقل ب دل
پيناسه دكهت. ژ
بهر كو خوهدانى
ئەشقى خوهدايه
و مروفت ئانجاخ
ب چاقين دلى
خوه دكاريت ب
ههبوونا خوهدا
ب حسيت

مووما ئەشقى ب نوورا وى قىكهت. پشتى
كو ئەو شوق قىكهت ههموو ههبوون ل دورا
وى شوقى بوون پهروانه. ئەشقا كو ژ نوورا
ئەبهديه؛ ئانجاخ ب چاقي دل دهيته ديتين.
مهلا رامانا ئەشقى نه ب ئاقل ب دل پيناسه
دكهت. ژ بهر كو خوهدانى ئەشقى خوهدايه و
مروفت ئانجاخ ب چاقين دلى خوه دكاريت ب
ههبوونا خوهدا ب حسيت. ئەف رپويتيهكه كو
مهلا د وى رپويتييندا ههر جار مروفتان هيشيار
دكهت

داحوسن و حوب و مهزهه ران، وه يهك تهجهلابن ههر ئان

عاشق بخوون دهفته ران، دحوسنامه حهبيت نامه دا^{۵۲}

ژ بو كو ئەشق و خوهشكى ههر تم د قهنجييندا خوه
نیشانى ههف بدن و ئاشق بكارن دهفتهرا ئەشقى ب نامهين
محيهت بخوين. دهفتهرا ئەشقى كو ميتافورا ژيانى بيت
ئهو دهفتهر ئانجاخ ب دل دكاريت بهيته خواندن، بههرهيا
خواندنا وى دهفتهرى ئانجاخ ب توفين خوهدايى ممكنهين
كو خوهدى ل دلى مروفت رهشاندييه.

دل يهكه دى عشقى يهك بت عاشقى يهك يار بهس

قبله دى يهك بت قولوبان دلبرهك دلدار بهس^{۵۳}

ژ بو مروفت تهنى يارهك بهسه و ئەو يار تيرا ههر تشتى

ئەشقا ئىلاھىيە. نە کو مەلا ل بەر ئەشقا دىنایى (جسمانى) رادىبىت، وى ژى د ناف ئەشقا ئىلاھىدا دحلینە و دکەتە ئالافکە ژ بو تىگەهشتنا ئەشقا حەقىقى.

ل گۆرى مەلا ئەشقا دىنایى (جسمانى) ئەف قاس بى قىمەتە کو ئەمرى وى ژى وەک وى کورتە.

حوبى جىسمانى دو رۆژن، گەر چ دل پور پى دسوژن
خەف جە گەر پەیکان د نوژن، مسلى ئەقشى بى بەقايە.

هەر چەند دل پى بسۆژە ژى، تىر گەشىتبەنە جگەرى ژى نىشانىن وى ئەقشى پر زوو ژى دچن. پر ئەشکەرەيە کو مەلا هەر چەند قىمەت بەدەتە ئەشقا جىسمانى ژى وى وەک تىشتەکی دەمكى هلدسەنگینە کو ل هەمبەر ئەشقا ئىلاھى هاتىيە و وى بچىت ژى. ئەشقا پایەدار ئەشقا ئىلاھىيە؛ چونكى ماشوقى وى ئەشقى پایەدارە.

۳.۲.۳. ئەشقى وەک سەدەمەكى ئۆنتۆلۆژىك

متەسەوف و سوڤ ئەشقى وەک سەدەما هەموو هەيىنە هلدسەنگىن. عالەما هەبوونى ژ ئەشقا ئىلاھى پىك هاتىيە. ژ ئىبن عەرابى هەتا مەلا، عالمىن ئىسلامى سەدەما هەبوونىيا کو ژ چار ئەلەمەنتانە ب ئاوايەكى دن شروڤە كرىنە. ل گۆرى فان چەندىن کو عالەم ژ وان چار ئەلەمەنتان پىك هاتبە ژى دقېت نەپى ژىرکرن کو ئەو چار ئەلەمەنت ژى ژ ئەشقى پىك هاتنە. "ئەشقى ئەنجامەك نىنە؛ بەروفاژى سەدەمە." ۵۷ مەلا ژى شوپىنەر و پارپزەرى قى فەلسەفەيىيە و ئەف فەر و امان ژى د هەلبەستىن خوەدا ل قەلەمى خستە.

چار عونىرن چار تەبعەتن، قىنكرا ب مىزان قىك كەتن
ب فەيز نەوعى لىك كەتن، وان د سوورەتى شەخسىيە دا
چار ئوممەهاتن سى بەنات، هەر بى قەرارن بى سەبات
پور عشق و مەيلن ئلتفات، دقې تازە دەپرى كوهنەدا ۵۸

چار هېمان و چار چاوانى ب نىزامەكن، هەر يەك ب فەيزا خوە گەهشتن هەقدو. چەندىن كو هەر يەك د قەيد و قرارا خوەدا بەسەكنن ژى تىشتى كو وان ب هەققە دگرېت ئەشقى؛ ئەشقا خوەدايىيە كو سەدەما هەموو هەيىنانە. چار پىكها تەيىن كو وەك "انسار الاربعە" دەپنە زانىن ژ ناگرى، هەوا، ئاخ و ئاقى پىك دەيىن و ژ پونانا ئانتىك فر قە وەك ئەلەمەنتىن ئەساس دەيىنە قەبوولكرن كو هەبوونى پىك دئىن.

د فەلسەفەيا
مەلايىدا هەر
جورە ئەشقى ژ بو
گەهشتنا ئەشقا
ئەساسى، واتە يا
ئىلاھى رىيەك و
ئەزموونەكە. مەلا
ئەشقا دىنایى
ئىنكار ناكەت؛ لى
بەلى وى يەكى
ژى دکەت بن
خزمەتا ئەشقا
ئىلاھى/حەقىقى

دكەت؛ بەس كو بشىت بىيىت. دل بەكە، دقې ئەشقى ژى يەك بىت، قىلە يەكە دقې يار ژى يەك بىت. ئەف مالک كو ل گۆرى فەلسەفەيا تەسەوفى بەپتە هلسەنگاندن پر زەلالە كو قالا يەكىتيا خوەدايى دکەت؛ لى كو وەك ئەشقى كەمەجازى بەپتە هلسەنگاندن ژى دىسا مەلا بەرى مە دەدەتە يەكىتيا. يەكىتيا كو ژ ناقى خوەدايى دەپت، سرايەتى هەموو ژيانى دکەت. ل گۆرى مەلا ئەو ئەشقى پاشى چىنەبوو، ئەو ئەشقى نەهات ئافراندىن، ئەو ئەشقى ژ رۆژا رۆژدا د خوەدى تەعالادا حەواندى بوو.

"عەرش و كورسى هېژد مەخفى بوون د كەنزا قودرەتى
حوسنى حەق بوو د ئستوائى لامعا عشقى هەبوو" ۵۹

فەلەكىن هەيشتان و نەهان، هين د گەنجىنەيا شىان و قودرەتا خوەدايى ئافرىنەردا بوون، رۆناھىيا ئەفنىن ژ قى رۆژى دايە هەيە و هەردەم دىرسقىت. د فەلسەفەيا مەلادا پىناسەكرنا ئەشقى نە پىكانە، ژ بەر كو ئەشقى نەخشەكا خوەدايى يا ئىلاھىيە و ب زانىن و ئازموونەيىن مروڤان پىناسەكرنا وى ئەشقى دى هەر تم دى كىم بىت. مەلا فان تىرىيىن خوە د قى مالكىدا ب قى ئاوايى دئىيىتە زمان:

"وەسفىن ئەفەين و عشقەھى، حوسن و جەمالاوى شەھى
نايىنە شەرح و مەدەھى، ئەحسەن ئەقشى بەششەرى" ۶۰

۳.۲.۲. ئەشقا دىنایى

د فەلسەفەيا مەلايىدا هەر جورە ئەشقى ژ بو گەهشتنا ئەشقا ئەساسى، واتە يا ئىلاھى رىيەك و ئەزموونەكە. مەلا ئەشقا دىنایى ئىنكار ناكەت؛ لى بەلى وى يەكى ژى دکەت بن خزمەتا ئەشقا ئىلاھى/حەقىقى. دىپژە

"لامعا حوسن و جەمالى دى ژ علمى يىتە عەين
عشق دا ژى هلبىن كى دى حەقىقەت بى مەجاز" ۶۱

خوەشكىيا حوسن و جەمالا يارى ئانجاخ ب زانىنا بباوهرى دى بەپتە ئىدراقرن. د قى ئدراقرن دايە گرىنگ ئەو كو ئەشقا دىنایى بگەھىتە مانەيا خوەيا حەقىقى كو ئەو ژى

هي د بهر (قالوا: بلى) يې به لکوو نه عالم نه بوو
چهرخې دهوران دهورې گوردوون گونبه دې مينا نه بوو
عهرش و کورسي هيژ د مه خفي بوون د که نزا قودره تې
حوسنې حهق بوو د نستوائې لامعا عشقې هه بوو^{۵۹}

ب خوه رازيبوون و قوره تيبې مروّف نکاريت ژ عيلمې
خوه شکيبې فام بکهت. دڦيت هايا مروّفې ژ عيلمې حال
هه بېت؛ ثان نا فهرياد و فخانکرن بېچاره و بېمانه يه.

نه نجام

دواليزما ناكل و نه شقې ژ يونانا نانتيك فرقه هه م
ژ ئاليې فلسه فه يئنه هه م ژ ئاليې دينانفه
بوويه بابه تا گه ننگه شه يان. فلسه فه يئ ب
گشتي پيشاني دايه ناكلې و ژ بو فامکرنا ژ
ژيانې ناكل خوه دي ئه رک پيناسه کريه؛
لې به لې فلسه فه يئ ديني يئ کو خوه
سپارتنه ميستيسيزمې پيشاني دانه نه شقې.
د دواليزميدا تشتت هه ري سهره کي شعوره؛
ل گوري قې نه ساس ژ دو تشتين کو ل
هه ف نايين جوداکرن دو ئاليين شعورې
پيک دئن. دواليزم ل سهر دزبهريان ئاڦا
دبېت.

هين ژ بهريا قالووبه لايئدا، کو هين نه ف جيهان
نه هاتبوو ئافراندن، نه نه ف
گه ردوون و چرخا وې و نه
ژي نه و قوبا جام هه بوون.
عهرش و کورسي ژي،
يانې فه له کين هه شتان
و نه هان، هين د
گه نجينه يا شيان و قودره تا خوه دا يئ
ئافرينه ردا بوون. خوه دا يئ ته علا ژي د
کاملبيا خوه دا بوو، روئاهيبيا وي ژ وي روژيډا
هه يه و د برسقيت. ژ فان هه ر دو مالکان
دهيته فامکرن کو مه لا نه شق وهک نه نجام
هه لنه سه نگاندييه؛ سه ده ما هه بوونې نه شقه.

مه لا نه شق
وهک نه نجام
هه لنه سه نگاندييه؛
سه ده ما هه بوونې
نه شقه

مه لايې جزيري هه لبه ستفانې نه ده بياتا
کلاسيکا کوردييه و يهک ژ مه زنترين هه لبه ستفانان
دهيته دانان. د قې به کيدا هه م هوستاتيا ويا
هونه رمه ندي خوه دان ئه رکه هه م ژي تيگه هشتا ويا
ته سه وڦي. مه لا مته سه وڦه کي که مليه و نه ف مه عرفه ت و
زانينا وي د هه لبه ستين ويدا ديار دبن. د قې خه باتيدا هات
مه به سترکن کو د ديوانا مه لايې جزيريدا ل سهر دواليزما
ناقلي و نه شقې بهيته سه کناندن. ژ بو
کو خه بات بگه هيته ئارمانجا خوه د
ده رباري دواليزمې؛ ناكلې و نه شقې و
ته سه وڦيدا ئاگاهي يئ ب گشتي هاتن
دايين کو مه لا و فلسه فه يا وي بهيته
ديارکرن.

مه لا نه شق
وهک نه نجام
هه لنه سه نگاندييه؛
سه ده ما هه بوونې
نه شقه

ل گوري فلسه فه يا ته سه وڦي يا کو پشته فانينا فلسه فه يا
مه لاييه، دڦيت مروّف باوهر يا خوه ب واحده تول-وجودي
بينيت و ل گوري وې، نه فسا خوه يا فاني ته رببيه ت بکهت.
کو نه ف يهک پيک بهي ت دي مروّفې گه هيته ئاستي مروّفې
کامل و دي د يه کيتيا خوه دا ييدا هه لبييت. نه وې د ژيانا
فانيدا بگه هيته خوه دا يي. نه ف ري زه حمه ته، نه ف ري ب
ناقلي جوزي ناهيه مه شانن؛ نه ف ري ئانجاخ ب ناكلې
کولي دکاريت بهيته مه شين کو د ناكلې کوليدا ژي تشتي
کو ري نيشاني مروّف دده ت نه شق بخوه يه. د نه نجاما قې
خه باتيدا هات ديتن کو مه لايې جزيري نه شق ب هه ر ئاوايي

”عاشق و مه عشوقې نه لحه ق هه ردو مرئائي به کن

بوو د عيني جه معيدا نه سلې قه ديم ئايينه بوو“^{۶۰}

راستي نه وه کو ناشق و ماشوق يهک بوون، هه ر يهک
ژ وان ژي نه نيکا يا ديه. مه لا ب قې فه راسه تې به ري خوه
دده ته فلسه فه يا واحده تول-وجودي؛ ژ بهر کو ل گوري
ته سه وڦي نه ب ته ني مروّف هه موو هه بوون ژ خوه دا يي
هاتنه و دي ديسا ل وي فه گه رن. لې گه لو مروّفې چاوا
بکاري ت نه و نه شقا کو خوه دا نه و پې ئافراندويه، ب ره وشا
خوه يا هه ري پاقر بگه ينه خوه دا يي؟ ته سه وڦ د قې ئاستيدا
به ري مروّف دده ته ”عيلمې حال“. عيلمې قال ب په يقان
و حه رفانه کو ده يته هينکرن؛ فانيه و مروّف نکاريت ب
عيلمې قال ژ نه شقا خوه دا فام بکه ت؛ لې به لې عيلمې حال
ب ئازموونه يان، ب په زن و هيسياتان خوه دده ته ده ر و
چاڦکانيا وي دل. مروّف ئانجاخ ب عيلمې حال دکاريت ژ
يه کيتيا خوه دا يي دوور نه که فیت و نه و نه نيکا کو خوه دا د
دلې واندا بجي کريه، ب وي نه ينيکي راستيې ببينيت. کو ل
گوري عيلمې حال ته ڦبگه رهي بکاري ت وي نه ينيکي ب پاقرې
و زه لالي خوه دان بکه ت. مه لا نه ف فه راسه ت ب قې مالکن
ل قه له مې خستيه:

”عشق و علمې بوت و لاتان ب سهره ک ئالي نابتن

قه دره ک حال کو نه بت به يه وده چ هه ز“^{۶۱}

20- Farabi, Maan-ül Akl, wergêr: Hilmi Ziya Ülken, (İstanbul: Kanaat Yayınları, 2000), 192.

21- Azra Erhat, Mitoloji Sözlüğü, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2015), 32.

22- Walther Kranz, Antik Felsefe Metinler ve Açıklamalar, wergêr: Suad Y. Baydur, (İstanbul: Sosyal Yayınları, 1984), 29.

23- Platon . Devlet, wergêr: Cenk Saraçoğlu- Veysel Atayman, (İstanbul: Bordo-Siyah, 2010), 20.

24- Platon, Şölen, wergêr: Cüneyt Çetinkaya, (İstanbul: Bordo-Siyah, 2005), 11.

25- YHWH an ji Yehowa di Peymana Kevin û giştî Pirtûka Pîroz de YHWH navê Xwedê yê yekta ye

26- Baruch Spinoza, Teolojik-Politik İnceleme werger: C.B. Akal, (Ankara: Doşt Kitabevi, 2010), 124.

27- Sudûr: Têgiha felsefî a di maneya: Heyîn ji yekeye mutleq derdikeve û bi pergaleke bi dor gerdûnê pêk tîne. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sudur>

28- Seher Akçınar, "Melayê Cizîrî Dîwan'ında Zülûf Sembolünün Tahlili", Mukaddime, 8 (Özel Sayı 1), 6133-6152, (2017): 140.

29- Fena: Têgiha tesewîfê. Evdtevger û kiryarên xwe dibîne dibe fanî û bi awayî dibe evdê heqîqî. . <https://islamansiklopedisi.org.tr/fena>

30- Mehmet Zahir Ertekin, "Agirê 'İşqê di Perspektîfa Mela de", Mukaddime ,8(Özel Sayı 1), 677-692, (2017): 79.

31- Nesim Doru, Melayê Cizîrî Felsefî ve Tasavvufî Görüşleri, (Stenbol: Nûbihar, 2016), 161.

32- İbn Arabî . İlahî Aşk, wergêr: Mahmut Kanık, (İstanbul: İnsan Yayınları, 1988), 143.

33- Cezîrî, Divan, 176.

34- Di nusxeya Mela Ebdulsamedê Cizîrî da wek "ewwel elif" derbas dibe. Mela Ebdulsamedê Cizîrî, Şerha Dîwana Melayê Cizîrî, Amadekar: Tehsîn İbrahim Doştîkî, wergêr: Jan Doşt, (Stenbol: Dara, 2018), 740.

35- Cezîrî, Divan, 12.

36- Molla Ahmedi Cizîrî, Divan Melayê Cizîrî, wergêr: Osman Tunç, (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2012), 26.

37- Nesim Doru, Melayê Cizîrî Felsefî ve Tasavvufî Görüşleri, (Stenbol: Nûbihar, 2016), 173.

38- Cezîrî, Divan, 122.

39- Cezîrî, Divan, 20.

40- Cezîrî, Divan, 68.

41- Cezîrî, Divan, 74.

42- Cezîrî, Divan, 84.

43- Cezîrî, Divan, 152.

44- Cezîrî, Divan, 164.

45- Cezîrî, Divan, 180.

46- Cezîrî, Divan, 186.

47- Nesim Doru, Melayê Cizîrî Felsefî ve Tasavvufî Görüşleri, (Stenbol: Nûbihar, 2016), 187.

48- Doru, Melayê Cizîrî Felsefî ve Tasavvufî Görüşleri, 197.

49- Ertekin, "Agirê 'İşqê di Perspektîfa Mela de", 79.

50- Cezîrî, Divan, 12.

51- Cezîrî, Divan, 12.

52- Cezîrî, Divan, 16.

53- Cezîrî, Divan, 98.

54- Cezîrî, Divan, 162.

55- Cezîrî, Divan, 172.

56- Cezîrî, Divan, 90.

57- Doru, Melayê Cizîrî Felsefî ve Tasavvufî Görüşleri, 206.

58- Cezîrî, Divan, 26.

59- Cezîrî, Divan, 162.

60- Cezîrî, Divan, 162.

61- Cezîrî, Divan, 116.

ژ ناقل پێشدهتر دیتیهه. گهر د فامكرنا ژيانا فانيدا بيت گهر
ژى د فامكرنا ئاگاهيا خوهدايى و ژيانا ئاخره تيدا بيت ئەشق
وهك رينيشاندهرەكئى مولهق دیتیهه.

پهراویژ

1- Nesim Doru, Melayê Cizîrî Felsefî ve Tasavvufî Görüşleri, (Stenbol: Nûbihar, 2016), 13

2- Ayhan Tek, Melayê Cizîrî Jiyân û Tesîra Edebî Şerha Xezelên Bijartî, (Stenbol: Nûbihar, 2019), 17

3- Li gorî Mela Ebdulselamê Cizîrî 1567-68 zayîna wî û 1640-41 mirîna wî ye. Li gorî Abdurrahman Adak 1567-68 zayîna wî û 1640 mirîna wî ye. Feqî Huseyîn Sagnîç tarîxên 1589-1664 diyar kirine. Ayhan Tek, H.1040- M.1640 diyar kirine. Qanatê Kurdo tarîxên 1566-1640 diyar kirine. Di hemûyan da jî qala gengeşeyên berfireh hatine kirin.

4- Abdülcelîl Bilgin, "Kur'an'a Divan Durmak Vahyin Renk ve Tonlarının Cizîrî'nin Şiirindeki Nicel Yansımalarına Dair Bir İnceleme", Mukaddime, 8 (Özel Sayı 1), 61-616, (2017): 2.

5- Ayhan Tek, Melayê Cizîrî Jiyân û Tesîra Edebî Şerha Xezelên Bijartî, (Stenbol: Nûbihar, 2019), 25.

6- Nesim Doru, Melayê Cizîrî Hakikat ve Mecaz Arasında Bir Süfî'nin Portresi, (Stenbol: Nûbihar, 2016): 42-43.

7- Nesim, Doru, "Berawirdkirina Dîwana Melayê Cizîrî û Dîwana Seyîd Qedrî Haşimî ji Alîyê Hizra Tesewûfî ve", Nûbihar Akademî, 2/3, (2016): 67.

8- Di vê xebatê da, di jêgirtina malikan da çavkanîya Molla Ahmedi Cezîrî, Divana Melayê Cizîrî, wergêr: Osman Tunç, (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2012): 192. esas hat girtin.

9- Cezîrî, Divan, 14.

10- Bi Latîni: convenientia.

11- Hayreddin Kızıl, "Dualizm ve Antik Ari Kültürü", Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 13/1, (2011): 63.

12- Celal Büyük, "Düalizm, Bilinç ve Tanrı", Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 39, (2017): 138.

۱۳- نزیکى ۰۷۰-۹۵۰ پیش زایین

۱۴- نیشانهیین Yin and yang بین و یانگ د چهوانیا کارکرن
نشان له زانستی چینی کۆن دهاته بکارئینان. ژ دوو بازنهیان پینک
دهیت، بازنا درهفه نوونه رایهتی "هموو تشتتک" دکهت، له کاتیکدا
فیکه رئ رهش و سپییین نافه بازنی نوونه رایهتیا یاریا نافهرا دوو
وزهیین دژی ئیک دکهن، وزهیین yin "رهش" و وزه ی yang "سپی"،
کو پێشهنگن بو پوودانا ههر تشتتکی د ژیانیدا. و ب تهمامی رهش
و سپی نینن، ههرهوک ههر تشتتک دی د ژیانیدا کو ب تهمامی
سپی نهیت یان ب تهمامی رهش نهیت و ههر ئیک ژ وان پیدقی
ب تهوی دییه.

15- Frederick Copleston, Felsefe Terimleri II, Wergêr: Aziz Yordamlı, (İstanbul: İdea Yayınları, 1986), 5.

16- Aristo, Felsefeye Çağrı, wergêr: Ali Irgat, (İstanbul: Sosyal Yayınları, 2003), 36

17- Immanuel Kant, Pratik Akılın Eleştirisi, wergêr: İoanna Kuçurad, (İstanbul: Türkiye Felsefe Kurumu, 1999), 3-7.

18- Abdülkerim Çili, İnsan-ı Kamil, wergêr: Abdülaziz Medi Tecer, (İstanbul: İz Yayınları 2002), 298-301

19- Hecc, 22,46.